

УДК 364.78:005.56:344:53.4

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.20>

Людмила ПЕТРИШИН

доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46000

ORCID: 0000-0002-4506-1523

Бібліографічний опис статті: Петришин, Л. (2025). Аналіз організації превентивної роботи соціального педагога у ЗЗСО в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 168–176, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.20>

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ЗЗСО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зміни в освітній та суспільній парадигмі передбачають визначення змістовності та системності основних процесів навчально-виховної, соціальної та педагогічної діяльності. У статті розглянуто питання про актуальність проблеми превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Встановлено, що, попри наявність позитивного досвіду організації превентивної діяльності, її ефективність у більшій мірі має середній рівень і характеризується фрагментарністю, нерівномірністю реалізації та залежністю від організаційних і ресурсних чинників. Констатовано, що у науковому дискурсі фіксується дефіцит систематизованих емпіричних даних щодо ефективних моделей превентивної роботи соціального педагога саме в умовах воєнного конфлікту. Визначено проблеми превентивної роботи соціального педагога в умовах ведення воєнних дій. Узагальнено результати теоретичного аналізу, яке вказує на те, що превентивна робота соціального педагога у ЗЗСО є важливою складовою забезпечення психологічної безпеки, соціального благополуччя та гармонійного розвитку здобувачів освіти, особливо в умовах сучасних суспільних викликів і воєнних дій.

Зазначено, що на сьогодні є необхідність перегляду теоретичних підходів до превентивної роботи соціального педагога у ЗЗСО, зокрема: розширення поняття превенції від суто профілактики девіантної поведінки до комплексного психосоціального захисту дитини; інтеграції знань із психології травми, кризової інтервенції, педагогіки безпеки, соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій; переходу від реактивних до проактивних і випереджувальних моделей превентивної діяльності, зорієнтованих на зниження впливу травматичних чинників війни та збереження ментального здоров'я здобувачів освіти.

Ключові слова: соціальні педагоги, превентивна робота, основи превентивної роботи, заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Ljudmila PETRYSHYN

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Social Work and social pedagogy, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46000

ORCID: 0000-0002-4506-1523

To cite this article: Petryshyn, L. (2025). Analiz orhanizatsii preventyvnoi roboty sotsialnoho pedahoha u ZZSO v umovakh voiennoho stanu [Analysis of the organization of preventive work by social educators in general education institutions under martial law]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 168–176, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.20>

ANALYSIS OF THE ORGANIZATION OF PREVENTIVE WORK BY SOCIAL EDUCATORS IN GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS UNDER MARTIAL LAW

Changes in the educational and social paradigm require the definition of the content and systematic nature of the main processes of educational, social, and pedagogical activities. The article discusses the relevance of preventive work by social educators in general secondary education institutions under martial law. The results of theoretical analysis are

© Л. Петришин, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

summarized and empirical research is conducted, which gives grounds to assert that the preventive work of social educators in general secondary education institutions is an important component of ensuring the psychological safety, social well-being, and harmonious development of students, especially in the context of modern social challenges and military actions. It has been established that, despite the positive experience of organizing preventive activities, their effectiveness is mostly average and characterized by fragmentation, uneven implementation, and dependence on organizational and resource factors. It has been noted that there is a lack of systematic empirical data in scientific discourse on effective models of preventive work by social educators, particularly in conditions of military conflict, which complicates the development of universal recommendations for practice. The problems of preventive work by social educators in conditions of military action have been identified.

It is noted that today there is a need to review theoretical approaches to the preventive work of social educators in general education institutions, in particular: expanding the concept of prevention from purely preventing deviant behavior to comprehensive psychosocial protection of children; integration of knowledge from the fields of trauma psychology, crisis intervention, safety education, and social work in emergency situations; transition from reactive to proactive and anticipatory models of preventive activity aimed at reducing the impact of traumatic factors of war and preserving the mental health of students.

Key words: social educators, preventive work, fundamentals of preventive work, general secondary education institutions (GSEI).

Актуальність проблеми. Сучасний стан організації превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти набуває особливої актуальності в умовах повномасштабних воєнних дій в Україні. Війна істотно трансформувала соціально-психологічний простір дитинства, посиливши вплив травматичних чинників на розвиток особистості учнів, зокрема досвіду втрати, вимушеного переміщення, тривалого перебування в умовах небезпеки, розлуки з батьками, мобілізації членів родини, порушення звичного освітнього середовища. За цих умов школа перестає бути лише інституцією навчання і дедалі більше виконує функції соціальної підтримки, психологічної стабілізації та профілактики соціальних ризиків. Воєнна ситуація значно підвищила рівень уразливості дітей та підлітків, що виявляється у зростанні проявів тривожності, агресивності, дезадаптивної поведінки, зниженні навчальної мотивації, ризиках девіантної та делінквентної поведінки, соціальної ізоляції. У цих умовах превентивна робота набуває стратегічного значення, оскільки спрямована не лише на подолання вже наявних проблем, а й на попередження їх поглиблення та формування довготривалих негативних наслідків для психосоціального розвитку дитини.

Соціальний педагог у закладі загальної середньої освіти виступає ключовим фахівцем, відповідальним за координацію превентивних заходів, міждисциплінарну взаємодію з психологами, класними керівниками, адміністрацією школи, батьками, соціальними службами та громадськими організаціями. В умовах війни

його професійна діяльність ускладнюється необхідністю реагувати на кризові ситуації, працювати з травматичним досвідом дітей, забезпечувати соціально-педагогічний супровід сімей у складних життєвих обставинах, а також адаптувати превентивні програми до дистанційного або змішаного формату навчання.

Водночас аналіз практики свідчить про наявність низки проблем у системі організації превентивної роботи: фрагментарність заходів, недостатню інтеграцію травма-інформованого підходу, обмеженість методичного забезпечення, перевантаженість фахівців та відсутність чітких алгоритмів міжвідомчої взаємодії в кризових умовах. Це зумовлює потребу в науковому осмисленні сучасного стану превентивної діяльності соціального педагога, виявленні її сильних і проблемних сторін, а також визначенні напрямів удосконалення відповідно до викликів воєнного часу. Таким чином, дослідження сучасного стану організації превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти в умовах військових дій є вкрай актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору, адже сприятиме розробці ефективних моделей превентивної діяльності, здатних забезпечити соціально-психологічну безпеку дітей, збереження їх психічного здоров'я та успішну соціальну адаптацію в умовах тривалої суспільної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти посідає важливе місце в сучасних пси-

холого-педагогічних і соціально-педагогічних дослідженнях. У науковому дискурсі вона розглядається як комплексна діяльність, спрямована на попередження негативних соціальних явищ, забезпечення соціальної безпеки дитини та створення умов для її гармонійного розвитку. У працях сучасних українських науковців (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.) превентивна робота визначається як системна, цілеспрямована діяльність, що поєднує соціально-педагогічні, психологічні, правові та виховні заходи. Дослідники наголошують, що соціальний педагог у закладі освіти є ключовою фігурою у реалізації превентивної політики, оскільки саме він забезпечує раннє виявлення факторів ризику, організацію профілактичних програм та соціально-педагогічний супровід учнів (Безпалько, 2012; Зверева, 2011; Капська, 2012; Міщик, 2012).

Значна увага у наукових дослідженнях приділяється змісту та напрямам превентивної діяльності. Так, А. Капська та І. Зверева розглядають превентивну роботу як багаторівневу систему, що охоплює первинну, вторинну та третинну профілактику. На їхню думку, ефективність превентивної діяльності значною мірою залежить від орієнтації на первинну профілактику, яка спрямована на формування у дітей життєвих компетентностей, соціально прийнятних моделей поведінки та стійкості до негативних впливів соціального середовища (Зверева, 2011; Капська, 2012).

У дослідженнях Л. Міщик превентивна робота соціального педагога аналізується крізь призму соціальної дезадаптації та девіантної поведінки учнів, науковці підкреслюють, що превенція має ґрунтуватися на принципах індивідуального підходу, партнерської взаємодії та міжвідомчої співпраці, а також враховувати вікові, психологічні та соціальні особливості дітей і підлітків (Міщик, 2012).

Сучасні дослідження Т. Алексеєнко акцентують увагу на ролі соціального педагога у створенні безпечного освітнього середовища в якому соціальний педагог поєднує превентивну, координаційну, захисну та розвивальну функції, що в сукупності забезпечують стабільність освітнього простору, мінімізацію соціальних ризиків та формування сприятливих умов для особистісного зростання кожного

учня. При цьому сама превентивна діяльність розглядається як складова соціально-педагогічного супроводу, що передбачає роботу не лише з учнями, а й з батьками, педагогічним колективом, представниками соціальних служб і громадських організацій. Науковиця наголошує на важливості розвитку у соціальних педагогів компетентностей кризового реагування та профілактики соціальних ризиків (Алексієнко, 2000).

Зауважимо, що у межах психолого-педагогічних наукових розвідок превентивна діяльність соціального педагога розглядається крізь призму різних проблемних напрямів. Зокрема, питання профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, що визначається як один із ключових компонентів превентивної освіти, отримало ґрунтовне висвітлення у працях І. Козубовської, А.Самойлова, В. Терещенка. У цих дослідженнях превентивна діяльність трактується як цілеспрямований процес раннього виявлення та нейтралізації чинників ризику, що негативно впливають на становлення особистості дитини (Самойлов, 2015; Терещенко, 2013).

Окремий науковий напрям представлений працями, присвяченими морально-духовному розвитку неповнолітніх у контексті завдань превентивної педагогіки. У дослідженнях В. Оржеховської, О.Пилипенко та Т. Демянюк акцент зроблено на формуванні ціннісних орієнтацій, моральних установок і відповідальної поведінки як важливих засобів попередження відхилень серед учнівської молоді (Демянюк, 2008; Оржеховська, Пилипенко, 2007).

Значну увагу в сучасній науці також приділено аналізу превентивної парадигми діяльності закладу освіти, що ґрунтується на ідеях педагогіки здорового способу життя. Цей підхід представлений у працях О. Пилипенка, С. Кириленка, які розглядають превентивну роботу соціального педагога як комплекс заходів, спрямованих на збереження і зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я учнів, формування культури безпечної та відповідальної життєдіяльності (Пилипенко, 2004; Кириленко, 2004). Узагальнюючи результати аналізу наукових джерел, можна констатувати, що сучасні дослідники розглядають превентивну роботу соціального педагога у закладах загальної середньої освіти як

багатокомпонентний, динамічний процес, що потребує системності, наукової обґрунтованості та адаптивності до соціальних викликів.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану організації превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти, визначення проблем превентивної роботи соціального педагога в умовах ведення воєнних дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що аналіз стану організації цієї роботи вимагає ретельного підходу, тому включає оцінку поточного рівня ефективності профілактичних заходів, виявлення прогалин у їх реалізації та розробку стратегії для покращення роботи в цьому напрямку. Це дасть змогу не тільки виявити ключові проблеми, з якими стикаються учні, але й створити умови для більш комплексного і індивідуалізованого підходу до кожної дитини. Враховуючи швидкі зміни в соціумі та освіті, важливо забезпечити актуальність і своєчасність превентивних заходів, що дозволить зберегти фізичне та психічне здоров'я учнів, а також сформувати у них позитивні життєві навички.

З метою вивчення сучасного стану організації превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти, було проведено анкетування 40 соціальних педагогів закладів освіти міста Тернополя та Тернопільської області. У якості діагностичного інструментарію використано анкету для виявлення проблем організації превентивної роботи соціального педагога у закладі освіти, яка дозволила системно оцінити різні аспекти діяльності соціального педагога, що сприяють або перешкоджають ефективному виконанню його функцій в умовах ведення воєнних дій. Анкета складається з ряду актуальних запитань, перше з яких визначає ефективність організації превентивної роботи в закладі, що вказує на проблеми в плануванні та реалізації заходів. Інші питання з'ясовують, чи достатньо часу для роботи соціального педагога в умовах ведення військових дій, чи є чітке розмежування обов'язків, і як активно залучаються батьки до превентивної роботи, частоту проведення тренінгів для учнів, оскільки регулярні заходи підвищують їх обізнаність. Анкета також дозволяє визначити наявність системи моніторингу ефективності роботи педагога та

доступ до сучасних методик і ресурсів; співпрацю з іншими фахівцями школи, зокрема психологами та вчителями; оцінку доступності освіти для учнів з особливими потребами; наявність психологічної підтримки учнів у складних ситуаціях, що є важливим та необхідним для комплексного підходу до превентивної роботи соціального педагога у ЗЗСО. Анкета також дозволила оцінити й рівень довіри учнів до соціального педагога, що є важливим для успішної реалізації превентивних заходів, виявити окремі проблеми в організації превентивної роботи соціального педагога та визначити необхідність побудови ґрунтовних шляхів для її удосконалення в закладах загальної середньої освіти.

Аналіз результатів дослідження засвідчує, що організація превентивної роботи соціального педагога у закладах загальної середньої освіти має «переважно середній рівень ефективності» та характеризується поєднанням позитивних напрацювань і суттєвих проблемних зон. Загальна оцінка ефективності превентивної роботи свідчить, що більшість респондентів (65%) розглядають її як «дуже ефективну» або «достатньо ефективну», що вказує на наявність певної системності та результативності профілактичних заходів. Водночас кожен третій опитаний (35%) оцінює організацію превентивної діяльності як недостатньо ефективну або неефективну, що сигналізує про нерівномірність якості роботи в різних закладах освіти. Одним із чинників, що впливає на ефективність превентивної діяльності, є «часовий ресурс». Хоча 70% респондентів зазначили, що часу загалом вистачає або вистачає частково, значна частка соціальних педагогів (20%) вказує на його дефіцит, а ще 10% не можуть чітко оцінити ситуацію. Це свідчить про перевантаженість фахівців та труднощі в оптимальному плануванні професійної діяльності.

На сьогодні в умовах ведення воєнних дій, важливою проблемою залишається «нечітке розмежування обов'язків і відповідальності соціального педагога». Лише чверть опитаних підтвердили наявність чіткої структури функціональних обов'язків, тоді як у 75% випадків вона є частковою або відсутньою. Така ситуація негативно позначається на організації превентивної роботи, знижує відповідальність

та ускладнює міжфахову взаємодію. Рівень залучення батьків до превентивної діяльності залишається недостатнім. Активну участь батьків відзначили лише 15% респондентів, тоді як у більшості закладів співпраця носить епізодичний характер або взагалі відсутня. Це суттєво обмежує можливості комплексного впливу на профілактику ризикованої поведінки учнів.

Аналіз регулярності проведення тренінгів і семінарів превентивного характеру показує, що превентивні заходи здебільшого мають несистемний характер: лише 10% респондентів зазначили їх регулярність, тоді як у 40% закладів вони проводяться рідко або не проводяться взагалі. Це знижує профілактичний потенціал освітнього середовища.

Важливим недоліком є відсутність або фрагментарність системи моніторингу ефективності превентивної роботи. Хоча 65% респондентів зазначили, що така система існує повністю або частково, майже третина опитаних вказує на її повну відсутність, що унеможливорює об'єктивну оцінку результатів діяльності соціального педагога. Суттєвим обмеженням ефективності превентивної роботи є обмежений доступ до сучасних методик і ресурсів. Лише п'ята частина соціальних педагогів має повний доступ до необхідних інструментів, тоді як половина опитаних працює в умовах ресурсного дефіциту, а кожен п'ятий взагалі позбавлений таких можливостей. Співпраця соціального педагога з іншими фахівцями школи загалом має помірний рівень розвитку. Хоча 40% респондентів відзначають активну міждисциплінарну взаємодію, у 50% випадків вона є недостатньо ефективною або відсутньою, що свідчить про проблеми командної роботи в закладах освіти. Організація інклюзивного навчання

для учнів з особливими освітніми потребами також потребує вдосконалення: лише третина респондентів вважає її ефективною, тоді як у 60% випадків вона реалізується частково або не реалізується зовсім, що створює додаткові ризики соціальної ізоляції таких учнів. Низьким залишається рівень використання інноваційних методів роботи: лише 15% соціальних педагогів активно їх застосовують, тоді як у більшості закладів вони використовуються рідко або не використовуються взагалі. Це свідчить про потребу в оновленні професійного інструментарію.

Опитування соціальних педагогів щодо якості організації превентивної роботи в ЗЗСО дозволяє виокремити три рівні готовності до організації цієї роботи: високий, середній та низький (рис. 1).

На високому рівні готовності 20% соціальних педагогів вказують на те, що превентивна робота в школі організована дуже ефективно або достатньо ефективно. Це означає, що школа активно розвиває систему підтримки учнів, забезпечуючи належну організацію профілактичних заходів. Соціальний педагог має достатньо часу для проведення заходів, що дозволяє ефективно працювати з учнями. Важливою складовою є чітке розмежування завдань і відповідальності, що дозволяє уникнути плутанини та спрощує виконання обов'язків. Батьки активно залучаються до превентивної роботи, що сприяє зміцненню взаємодії між школою та родиною, що є необхідним для формування у дітей правильних цінностей. Також соціальні педагоги мають можливості для постійного професійного розвитку, що підвищує їх кваліфікацію та ефективність роботи.

На середньому рівні готовності 45% соціальних педагогів відзначають часткову ефек-

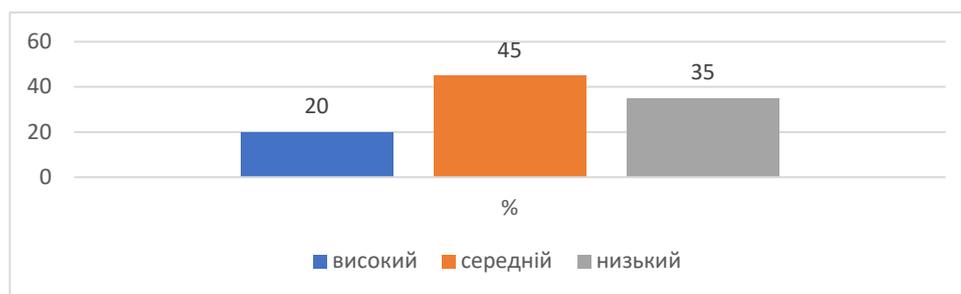

Рис. 1. Рівні готовності соціальних педагогів до організації превентивної роботи в школах (%)

тивність організації превентивної роботи. Превентивні заходи проводяться, але в деяких випадках вони не дають бажаних результатів або стикаються з труднощами у реалізації. Час для роботи є, але його не завжди вистачає для проведення всіх необхідних заходів, що свідчить про потребу в більш точному плануванні та розподілі обов'язків. Розмежування завдань і відповідальності соціального педагога частково існує, але в деяких випадках може бути не зовсім чітким, що веде до неузгодженості в роботі.

Низький рівень готовності 35% соціальних педагогів до організації превентивної роботи свідчить про певні проблеми, які можуть значно знижувати ефективність проведених заходів. Соціальні педагоги на цьому рівні вказують, що превентивна робота в школі організована неефективно, часто через обмежені ресурси або недосконалу організацію. Відсутність достатньо часу для роботи є ще однією проблемою, яка заважає соціальному педагогу виконувати свої обов'язки належним чином. Часто відсутність чіткого розмежування завдань і відповідальності призводить до плутанини і неефективності в роботі. У таких випадках батьки не залучаються до превентивної роботи, що позбавляє школярів важливого аспекту підтримки з боку родини. Також на цьому рівні соціальні педагоги вказують на відсутність доступу до сучасних методик і ресурсів для роботи з учнями, що значно ускладнює процес організації превентивної роботи. Професійний розвиток у таких випадках не є системним, і соціальні педагоги не мають постійної можливості вдосконалювати свої знання та навички. Це може призводити до зниження рівня компетентності та ефективності їх роботи.

Особливої актуальності в умовах воєнних дій набуває проблема психологічної підтримки здобувачів освіти, оскільки тривале перебування дітей у ситуації невизначеності, небезпеки та соціальної напруженості істотно підвищує ризики порушень їхнього психоемоційного стану. Отримані емпіричні дані засвідчують, що лише 35 % респондентів оцінюють психологічну підтримку учнів як повноцінну, тоді як переважна більшість соціальних педагогів (55 %) вказують на її епізодичний характер або відсутність системного підходу до

організації такої допомоги. Подібна ситуація може розглядатися як суттєвий чинник ризику, що негативно впливає на емоційну стабільність, навчальну мотивацію та загальне психологічне благополуччя учнів.

Разом із тим аналіз результатів щодо рівня довіри здобувачів освіти до соціального педагога виявив загалом позитивну динаміку: у 80 % випадків він оцінюється як високий або середній, що свідчить про наявність потенціалу для ефективної превентивної та підтримувальної роботи. Водночас зафіксований низький рівень довіри у 15 % респондентів указує на існування проблем у вибудовуванні партнерських взаємин між соціальним педагогом та учнями і потребує цілеспрямованої корекції. Середній або низький рівень довіри частини здобувачів освіти актуалізує необхідність посилення особистісно орієнтованого підходу, розвитку комунікативної та емоційної компетентності соціальних педагогів, а також ширшого впровадження інноваційних форм і методів превентивної діяльності.

Загалом результати опитування засвідчують наявність системних проблем в організації професійної діяльності соціальних педагогів у закладах загальної середньої освіти, подолання яких потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення організаційних умов діяльності соціальних педагогів, розширення можливостей підвищення їхньої кваліфікації, посилення ресурсного забезпечення закладів освіти та впровадження системних програм психосоціальної підтримки учнів. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності превентивної роботи та забезпеченню психологічної безпеки дітей і підлітків в умовах сучасних соціальних викликів.

Актуальність досліджуваної проблеми є беззаперечною, адже з наукової точки зору воєнні дії формують нову реальність, у якій традиційні моделі превентивної роботи виявляються недостатніми. Війна виступає потужним деструктивним чинником соціалізації, що порушує базові механізми розвитку особистості: почуття безпеки, стабільності, довіри до світу, прогнозованості майбутнього. Унаслідок цього зростає ризик формування дезадаптивних форм поведінки, емоційних розладів, агресії, соціальної ізоляції, девіацій та асоціальних

проявів. На сьогодні є необхідність перегляду теоретичних підходів до превентивної роботи соціального педагога у ЗЗСО, зокрема: розширення поняття превенції від суто профілактики девіантної поведінки до комплексного психосоціального захисту дитини; інтеграції знань із психології травми, кризової інтервенції, педагогіки безпеки, соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій; переходу від реактивних до проактивних і випереджувальних моделей превентивної діяльності, зорієнтованих на зниження впливу травматичних чинників війни та збереження ментального здоров'я здобувачів освіти.

Водночас у науковому дискурсі фіксується дефіцит систематизованих емпіричних даних щодо ефективних моделей превентивної роботи соціального педагога саме в умовах воєнного конфлікту, що ускладнює розроблення універсальних рекомендацій для практики. З практичної точки зору соціальний педагог у закладі загальної середньої освіти зіштовхується з низкою об'єктивних і суб'єктивних труднощів, які ускладнюють реалізацію превентивної роботи. *По-перше*, сьогодні різко зростає контингент дітей групи ризику: внутрішньо переміщені особи, діти, які втратили близьких, пережили окупацію, обстріли, тривале перебування у стресових умовах. Це потребує індивідуалізованих підходів, проте ресурси соціального педагога часто є обмеженими. *По-друге*, спостерігається зміна спектра проблем, з якими працює соціальний педагог. Якщо у мирний час превенція була

зосереджена на профілактиці правопорушень, адиктивної поведінки чи шкільної дезадаптації, то в умовах війни домінують проблеми: психоемоційної нестабільності, тривожності, страхів; агресивних і протестних форм поведінки; порушення міжособистісних стосунків; втрати мотивації до навчання; зниження довіри до дорослих і соціальних інститутів. *По-третє*, ускладнюється міжвідомча взаємодія, яка є ключовою для превентивної роботи: не завжди налагоджена співпраця між закладом освіти, соціальними службами, психологами, медичними установами, громадськими організаціями та волонтерськими структурами. *По-четверте*, сам соціальний педагог перебуває у стані професійного та емоційного перевантаження, що знижує ефективність превентивної діяльності та актуалізує проблему професійної підтримки і супервізії.

Саме тому, вивчення превентивної роботи соціального педагога в умовах ведення воєнних дій полягає у невідповідності між зростаючими потребами дітей і наявними теоретичними моделями та практичними ресурсами. Превентивна діяльність соціального педагога потребує наукового осмислення з позицій міждисциплінарного підходу та практичного переосмислення функцій, змісту і технологій діяльності соціального педагога, тому вважаємо що змістовою основою превентивної роботи соціального педагога в сучасних умовах повинні виступати такі її напрями (рис. 2).

Незважаючи на те, що деякі соціальні педагоги отримують психологічну підтримку та

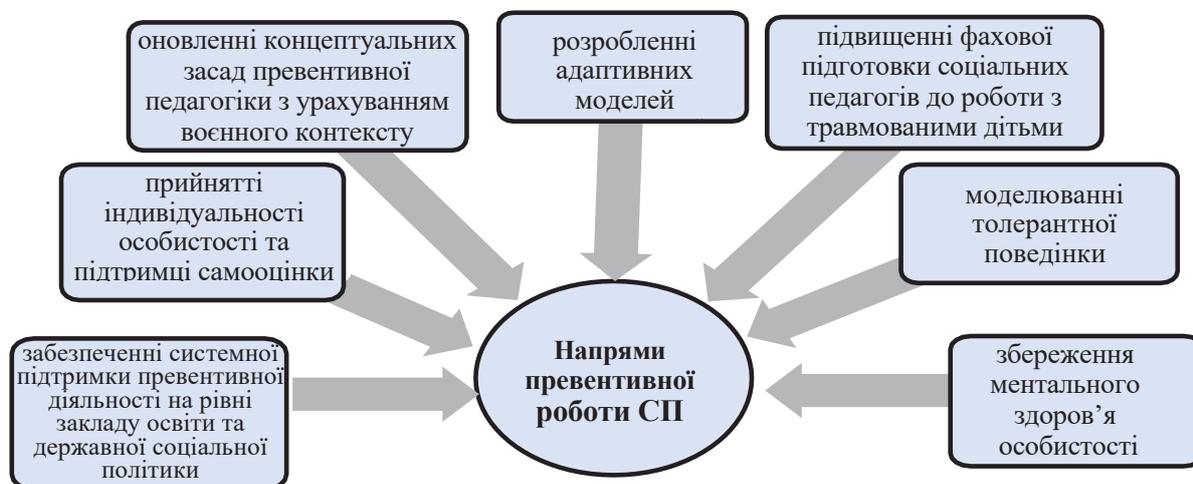

Рис. 2. Напрями превентивної роботи соціального педагога в сучасних умовах

професійне навчання, більшість не мають постійної можливості для професійного розвитку, що є важливим фактором для підвищення їхньої кваліфікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення сучасного стану організації превентивної роботи соціального педагога у закладі освіти є необхідним кроком для покращення умов навчання та розвитку учнів, а також для забезпечення їхньої безпеки та психоемоційного здоров'я в умовах ведення військових дій. Загалом, узагальнення результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження дає підстави стверджувати, що превентивна робота соціального педагога у ЗЗСО є важливою складовою забезпечення психологічної безпеки, соціального благополуччя та гармонійного розвитку здобувачів освіти, осо-

бливо в умовах сучасних суспільних викликів і воєнних дій. Встановлено, що, попри наявність позитивного досвіду організації превентивної діяльності, її ефективність у більшій мірі має середній рівень і характеризується фрагментарністю, нерівномірністю реалізації та залежністю від організаційних і ресурсних чинників. Перспективи подальших досліджень доцільно спрямувати на розроблення та апробацію комплексних моделей превентивної діяльності соціального педагога, адаптованих до умов воєнного та післявоєнного періоду. Актуальним є вивчення ефективних механізмів міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії, удосконалення системи моніторингу й оцінювання результативності превентивної роботи, а також дослідження впливу інноваційних і цифрових технологій на підвищення її якості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович Т.В. Базові компоненти професійної компетентності соціального педагога. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 1 (85). С. 35–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2016_1_11
2. Бандура Р. Соціально-педагогічна підтримка підлітків у кризових ситуаціях. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 4. С. 63–65.
3. Дем'янюк Т. Превентивне виховання учнівської молоді: інноваційні технології : навч.-метод. посіб. Київ-Рівне : Волинські обереги, 2006. 360 с.
4. Оржеховська В. Превентивна педагогіка: навч. посіб. / В. Оржеховська, О. Пилипенко. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю., 2007. 284 с.
5. Безпалько О.В. Напрями та функції професійної діяльності соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. Педагогіка. Психологія*. Київ. міськ. пед. ун-т. Б. Грінченка, Ін-т проблем виховання АПН України. К., 2009. № 11, ч. 1. С. 7–11.
6. Дмитренко Н.М. Діяльність соціального педагога закладу загальної середньої освіти з розвитку особистої, громадянської та соціальної компетентностей здобувачів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матер. Всеукр. науково-практична конференція, присвячена 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. С. 76–78.
7. Зверєва І.Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 314 с.
8. Капська А.Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 487 с.
9. Кириленко С.В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / С. В. Кириленко. К., 2004. 225 с.
10. Пилипенко О.І. Превентивна освіта в інтеграції класичних педагогічних підходів. *Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України. К.: Педагогічна преса*. 2004. № 1 (42). 75 с.
11. Терещенко Л.А. Девіантна поведінка підлітків як соціально- педагогічна проблема. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка*. 2013. Вип. 24. С. 675–683. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4393>
12. Міщик Л.І. Оптимізація підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. 2012. № 4. С. 143–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_4_30
13. Лисенко С.А., Веретенко І.М. Особливості професійної підготовки соціальних педагогів до діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах на сучасному етапі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 232–240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_6_31
14. Самойлов А.М. Пріоритети та технології педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. К.-Вінниця: Планер. 2015. Вип. 41. С. 134–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_31

REFERENCES:

1. Abramovych, T.V. (2016). Bazovi komponenty profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pedahoha [Basic components of professional competence of a social pedagogue. New Pedagogical Thought]. *Nova pedahohichna dumka*, 1 (85), 35–37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2016_1_11 [in Ukrainian].
2. Bandura, R. (2020). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka pidlitiv u kryzovykh sytuatsiakh [Social and pedagogical support for adolescents in crisis situations]. *Nova pedahohichna dumka*, 4, 63–65 [in Ukrainian].
3. Demianiuk, T. (2006). *Preventyvne vykhovannia uchnivskoi molodi: innovatsiini tekhnologii [Preventive education of schoolchildren: innovative technologies]: navch.-metod. posib.* Kyiv-Rivne: Volynski oberehy, 360 s. [in Ukrainian].
4. Orzhekhovska, V. (2007). Preventyvna pedahohika [Preventive education]: navch. posib. / V. Orzhekhovska, O. Pylypenko. Cherkasy : Vyd-vo Chabanenko Yu., 284 s. [in Ukrainian].
5. Bezpalko, O.V. (2009). Napriamy ta funktsii profesiinoi diialnosti sotsialnoho pedahoha u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [The functions of the professional activity of a social pedagogue in a general education institution]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka: zb. nauk. pr. Pedahohika. Psykholohiia.* Kyiv. misk. ped. un-t. B. Hrinchenka, In-t problem vykhovannia APN Ukrainy. K., 11, 1, 7–11 [in Ukrainian].
6. Dmytrenko, N.M. (2022). Diialnist sotsialnoho pedahoha zakladu zahalnoi serednoi osvity z rozvytku osobystoi, hromadianskoi ta sotsialnoi kompetentnosti zdobuvachiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu. Suchasni realii ta perspektyvy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutiiakh: mater Vseukr. naukovopraktychnoi konferentsii, prysviachenoj 300-richchju z dnia narodzhennia Hryhoriia Savycha Skovorody [Activities of a social pedagogue in a general secondary education institution aimed at developing the personal, civic, and social competencies of general secondary education students in conditions of martial law. Contemporary realities and prospects of social education of the individual in various social institutions: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference dedicated to the 300th anniversary of the birth of Hryhoriia Skovoroda] Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. 76–78 [in Ukrainian].
7. Zvierieva, I.D. (2011). Sotsialna pedahohika: teoriia i tekhnologii [Social pedagogy: theory and technologies]. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. 314 s. [in Ukrainian].
8. Kapska, A.Y. (2012). *Sotsialna pedahohika : pidruchnyk [Social pedagogy: textbook]*. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury. 487 s. [in Ukrainian].
9. Kyrylenko, S.V. (2004). *Sotsialno-pedahohichni umovy formuvannia kultury zdorovia starshoklasnykiv : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.07 [Socio-pedagogical conditions for the formation of a culture of health among high school students: dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: specialty 13.00.07]* S. V. Kyrylenko. K. 225 s. [in Ukrainian].
10. Pylypenko, O.I. (2004). *Preventyvna osvita v intehtatsii klasychnykh pedahohichnykh pidkhodiv. Naukovoteoretychnyi ta informatsiinyi zhurnal APN Ukrainy. [Preventive education in the integration of classical pedagogical approaches. Scientific, theoretical, and informational journal of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*. K.: Pedahohichna presa. № 1 (42). 75 s. [in Ukrainian].
11. Tereshchenko, L.A. (2013). *Deviantna povedinka pidlitiv yak sotsialno-pedahohichna problema. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuksa. [Deviant behavior of adolescents as a socio-pedagogical problem. Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the G. S. Kostiuksa]*. Institute of Psychology, 24. X., S. 675–683. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4393> [in Ukrainian].
12. Mishchuk, L.I. (2012). Optymizatsiia pidhotovky sotsialnykh pedahohiv do profesiinoi diialnosti. Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. M. Hoholia [Optimizing the training of social educators for professional activity. Scientific notes of the M. Gogol State University of Nizhyn], 4, 143–148. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_4_30 [in Ukrainian].
13. Lysenko, S.A., & Veretenko I. M. (2015). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv do diialnosti v zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh na suchasnomu etapi [Features of professional training of social educators for work in general education institutions at the present stage]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, 6 (50), 232–240. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_6_31 [in Ukrainian].
14. Samoilov, A.M. (2015). *Priorytety ta tekhnologii pedahohichnoi profilaktyky deviantnoi povedinky pidlitiv. Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem [Priorities and technologies of pedagogical prevention of deviant behavior in adolescents. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems]*. Zb. nauk. pr. Vyp. 41 / Redkol. K.-Vinnytsia: Planer, 134–139. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_31 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 12.11.2025

Дата прийняття статті: 01.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025